

Streng straffer for miljøkriminalitet i Norge

Av Hans Tore Høviskeland¹

*Environmental crime in Norway is usually divided into two categories: offences against the inner environment (work environment) and the outer environment (pollution, nature and heritage crime). From 1990 until today the sentencing framework has been raised and the threat of punishment intensified with regards to more than 15 crucial environmental laws. In addition, more stringent rules have been put in place in a number of areas, such as the general clause on environmental crime in the penal code § 152 b, the heritage law, the Svalbard environmental law, the new Planning and Building Act, and the Nature Diversity Act of 19 June 2009. In this article I will look more closely at this development, which gives the overall impression of a branch of jurisprudence that has been, more than usual, the focus of the legislators' attention. This has been followed up by legal custom and usage, leading to stricter penalties than only a short while ago, for environmental crimes. In this article I will go through the 14 most crucial Supreme Court sentences in relation to environmental crime, showing this development from 2001. In several of these sentences the Supreme Court has expressed that environmental legislation has tightened considerably, and this is followed by legal custom and usage.**

1. Innledning

Straff for miljøkriminalitet har en viktig symbolfunksjon. Når staten i disse sakene anvender straff, markeres miljøverdiene som en felles arv, som må beskyttes maksimalt av rettsordenen.

Miljøkriminalitet i Norge deles gjerne inn i lovbrudd som retter seg mot det ytre miljø (forurensnings-, natur- samt kunst- og kulturminnekriminalitet) og forhold som rammer det indre miljø (arbeidsmiljøet).

Fra 1990 og frem til i dag er strafferammen hevet og straffetrusselen skjerpet i mer enn 15 sentrale miljølover. Det gjelder blant annet generalklausulen mot miljøkriminalitet i straffeloven § 152 b hvor alvorlig fauna-, natur- og kulturminne-

* Title in English: *Heavier sentences for environmental crimes in Norway*. Original in Norwegian.

kriminalitet kan straffes med fengsel inntil seks år men inntil 15 år for forureningskriminalitet som har medført noens død eller betydelig skade på legeme eller helbred. De fleste andre miljølover har fått hevet strafferammen til to års fengsel. De siste årene har flere nye og viktige miljølover fått en strafferamme på opp til tre års fengsel. Det gjelder for eksempel Svalbardmiljøloven, havressursloven og naturmangfoldloven. Samlet sett gir endringene i strafferammene i miljølovgivningen inntrykk av et rettsområde som i sjelden stor grad har vært i lovgivers søkelys.

Rettspraksis har fulgt opp dette slik at det nå idømmes strengere straffer for miljøkriminalitet enn for kort tid siden. De senere år har Norges Høyesterett i en rekke miljøkriminalitetssaker uttalt at miljølovgivningen de senere år er blitt vesentlig skjerpet og det er fulgt opp av rettspraksis. I Rt 2011 s. 10, som gjaldt en overtredelse av plan- og bygningsloven hvor en hytteeier hadde bygget ulovelig i strandsonen, skrev Høyesterett: »Denne utviklingen viser at lovgiveren – ikke minst på bakgrunn av en erkjennelse av det økende behovet for å verne miljøet – har vedtatt stadig strengere straffebestemmelser«. Videre skrev Høyesterett: »Behovet for strenge reaksjoner mot miljøkriminalitet illustres også av utviklingen i lovgivningen de senere år«.

Denne utvikling fulgte så Høyesterett opp i Rt 2012 s. 65 og viste igjen til tidligere avgjørelser om skjerpet straffenivå på miljøområdet. Jeg tolker disse avgjørelser slik at det nå er gitt klar beskjed om et skjerpet straffenivå på miljøområdet generelt.

2. Bruk av straff i miljø saker

Straff er et av samfunnets virkemidler for å hindre uønsket adferd. I miljøvernssammenheng bør ikke straff være det mest sentrale virkemiddel. I de mindre alvorlige sakene vil ofte miljøforvaltningen gi advarsel og pålegg. Myndighetene kan også i mange saker stanse ulovelig virksomhet eller ilegge gebyr. Straff representerer imidlertid en nødvendig dimensjon i arbeidet med å sikre en god forvaltning av miljøet. I miljø saker er det ikke uvanlig at kun foretaket blir ilagt en bot. I mange saker har det vært ilagt bøter på langt over en million kroner. Hjemmelen for foretaksstraff er straffeloven §§ 48a og 48b. Når en virksomhet eies og drives av en ledelse uten personlig ansvar, kan det være vanskelig å føre straffansvaret for lovovertridelser tilbake til noen bestemt person. Dette er hovedbegrunnelsen for foretaksstraff. Uten bestemmelser om foretaksstraff kunne en bedrift komme seg unna straff ved bevisst å sørge for uklare ansvars- og ledelsesforhold. Straffutmålingsmomentene som er listet opp i straffeloven § 48b bokstav a-g er vesentlige for om det skal ilegges foretaksstraff. Disse momentene

er ikke uttømmende da det finnes andre momenter som også kan legges til grunn når det skal utmåles straff. En rekke foretak har i de senere år fått forelegg for overtredelse av miljølovgivningen. Høyesterett har også behandlet flere av disse sakene og jeg viser til Rt 2009 s. 1595, 2011 s. 1738 og 2012 s. 770.

Bøtestraff er den mest vanlige reaksjon mot personer i miljø saker. Derimot ilegges det fengselsstraff ved alvorlig miljøkriminalitet, noe flere av de saker som omtales i denne artikkel vil vise. I en og samme overtredelse er det heller ikke uvanlig at både person og foretak blir straffet.

Også andre rettsfølger som f.eks. inndragning i henhold til straffeloven §§ 34-37 d både mot foretaket og personer forekommer. I tillegg kan domstolene også ilagge rettighetstap i henhold til straffeloven § 29.

3. Antall straffesaker

I dag er antall anmeldelser for brudd på miljølovgivningen i Norge ca 3000 saker i året. De fleste av disse lovbrudd er kategorisert som forseelser. Mange av miljøkriminalitets sakene, og spesielt de alvorligste, blir anmeldt av miljøforvaltningen. Miljøkriminalitet utgjør ca én prosent av alle anmeldte lovbrudd i Norge. Derimot er nok mørketallene store. I tillegg blir dessverre ikke alle alvorlige saker anmeldt av forvaltningen. Denne anmeldelsesvegringen kan ha sin bakgrunn i at politiet ikke alltid følger opp anmeldelsene. Sakene kan bli henlagt uten grundig etterforskning eller saksbehandlingstiden blir lang med ubetydelig straff til følge.

Derimot er det ikke ønskelig at forvaltningen anmelder alle lovbrudd. Forvaltningens egne sanksjonsmuligheter bør brukes der det er formålstjenlig. Ved mindre overtredelser vil advarsel og pålegg om gjenoppretting kunne være vel så virkningsfullt som politianmeldelse. Det kan imidlertid synes som om forvaltningens anmeldelsesterskel er så høy at selv mange alvorlige eller prinsipielle saker ikke blir politiettersøkt. Dette er i så fall urovekkende.

Til tross for at de fleste miljølover er undergitt offentlig påtale er det nok svært mange saker som det ikke vil bli startet etterforskning i, hvis forvaltningen ikke anmelder overtredelsen. Det er som hovedregel ikke å forvente at politiet vil prioritere miljø saker som ikke anmeldes av relevant tilsynsmyndighet.

4. Noe viktige miljølover

4.1. Grunnloven § 110 b og straffeloven § 152 b

I 1992 kom det en tilføyelse i Grunnloven § 110 b om sikring av miljøet. Denne slår fast at alle har rett til et miljø som sikrer sunnhet og til en natur hvor produksjonsevne og det biologiske mangfold bevares. Grunnloven § 110 har ingen straffesanksjon. Derimot er bestemmelsen et argument for strengere straffer på

miljøområdet. Det kom bl.a. til uttrykk i Rt 2011 s. 10 hvor Høyesterett skrev: »Behovet for strenge reaksjoner mot miljøkriminalitet illustreres også av utviklingen i lovgivningen de senere årene. Jeg viser for det første til Grunnloven § 110 b om sikring av miljøet som ble tilføyet i 1992.« Deretter skriver Høyesterett: »Videre viser jeg til generalklausulen om miljøkriminalitet i straffeloven § 152 b som ble tilføyd i 1993«.

Særlig alvorlig fauna-, natur- og kulturminnekriminalitet kan etter straffeloven § 152 b straffes med fengsel inntil seks år men inntil 15 år for forurensningskriminalitet som har medført noens død eller betydelig skade på legeme eller helse. Som begrunnelse for innføring av bestemmelsen ble det spesielt vist til at straffebestemmelsene i spesiallovgivningen ikke gir miljøet et tilstrekkelig strafferettslig vern. Innføring av straffeloven § 152 b var og er et viktig signal til strafferettslige myndigheter om en opprioritering av innsatsen mot miljøkriminalitet.

Det er kun to personer som til nå er dømt for overtredelse av denne bestemmelse. Det skyldes nok på faunaområdet at disse saker ofte er vanskelige å oppdage. I tillegg skyldes det nok også at det stilles krav om grov uaktsom overtredelse. Selv om bestemmelsen snart er 20 år gammel er det altså kun to personer som er blitt straffet etter bestemmelsen. Den ene saken var en tingrettssak hvor en person ble dømt for å ha tent på en fredet kirke i Telemark (Skien og Porsgrunn tingrettsdom av 18. juni 2004). Den andre saken gjaldt en person som hadde hugget trær i et område hvor det var utryddingstruede lavararter (jf Rt 2005 s. 568).

En kan således spørre om vi trenger bestemmelsen? Det mener jeg og bestemmelsen er også foreslått videreført, dog med noen få endringer, i den nye straffelov. Bestemmelsen har vært viktig for å få opp straffene i miljø saker og den har en preventiv virkning. Det er også grunn til å frykte at den vil bli mer anvendt i fremtiden. Det gjelder ikke minst fordi antall truede arter har økt. I tillegg må politiet og påtalemyndigheten bli mer bevisst på anvendelse av bestemmelsen. Det kan gjøres på et tidlig stadium av en aktuell sak hvor en nøye vurderer om dette kanskje er så alvorlig at straffeloven § 152 b kan komme til anvendelse.

4.2. Kulturminneloven

Også flere andre miljølover fikk på 1990 tallet hevet strafferammen. Det gjelder bl.a. kulturminneloven. Kulturminnekriminalitet gjelder for eksempel skadeverk/brannstiftelse, ulovlig rivning og graving eller terrenginngrep i eller like ved kulturminner, plyndring av skipsvrak, unnlatt meldeplikt ved fornminnefunn og overtredelse av utførselforbud mv.

Strafferammen i § 27 i kulturminneloven av 9. juni 1978 nr. 50 ble ved lov av 3. juli 1992 nr. 96 skjerpet fra bøter eller fengsel inntil seks måneder til inntil ett

år, og inntil to år hvis overtredelsen ble »bedømt som grov«. I forarbeidene er utvidelsen av strafferammen blant annet begrunnet med at: »I de siste 10- 15 årene er samfunnet blitt mer oppmerksom på brudd på miljøverninteressene. Det har generelt vært en styrking av det strafferettslige vernet av miljøinteressene«.

4.3. *Hevning av strafferammen i andre miljølover*

Av andre lover som fikk hevet strafferammene nevnes genteknologiloven av 2. april 1993 nr. 38. Viltloven fikk ved lov av 11. juni 1993 nr 106 endret strafferammen fra fengsel inntil ett år til fengsel inntil to år når det foreligger særlig skjerpene omstendigheter og i forarbeidene ble det skrevet: »En slik økning i strafferammen vil markere alvor i de grovere former for faunakriminalitet.« Vannressursloven, som trådte i kraft 1. januar 2001, fikk to års strafferamme. Akvakulturloven, som trådte i kraft 1. januar 2006, har en strafferamme på to års fengsel. Loven erstattet fiskeopplettloven som ved lovendring i 2000 fikk en øvre strafferamme på to år. Tidligere kunne det bare ilegges bøter. Pr. 1. juli 2010 ble plan- og bygningsloven endret og strafferammen ble da hevet til to års fengsel. Av forarbeidene fremgår det: »Forslaget om økt strafferamme fra bøter til fengsel må sees i sammenheng med plan- og bygningslovens betydning som miljølov. Plan- og bygningsloven verner så vel naturområder som kulturminner som ikke er fredet«.

4.4. *Miljølover med tre års strafferamme*

De senere år har Norge også innført flere andre viktige og omfattende miljølover. 1. juli 2009 trådte naturmangfoldlov av 19. juni 2009 nr. 100 i kraft. Naturmangfoldloven er den mest omfattende og viktigste lov om forvaltning av norsk natur noensinne. Loven erstatter langt på vei viltloven og naturvernloven. Loven vil få stor betydning for alle instanser som forvalter eller påvirker natur, bl.a. gjennom arealplanlegging etter plan- og bygningsloven, tiltak knyttet til jord- og skogbruk eller høsting og annet uttak av vilt og lakse- og innlandsfisk. Straffebestemmelsen kommer til anvendelse for forsettlig eller uaktsom overtredelse av nærmere angitte bestemmelser eller i medhold av naturmangfoldloven. Straffen er bøter eller fengsel i inntil ett år. For grov overtredelse kan bøter eller fengsel i inntil tre år anvendes. I forarbeidene til straffebestemmelsen skrives det: »Lovendring og utvikling i rettspraksis har i betydelig grad ført til en heving av straffenivået i saker om miljøkriminalitet. Høyesterett har i flere ny avgjørelser gitt uttrykk for at straffenivået er hevet.« Derimot er det ikke bare naturmangfoldloven som har fått en strafferamme på tre års fengsel ved grove overtredelser. Det samme gjelder Svalbardmiljøloven av 15. juni 2001 nr. 79. Før Svalbardmiljøloven trådte i kraft,

var strafferammen for overtredelser av de gjeldende miljøforskrifter gitt med hjemmel i Svalbardloven fengsel inntil ett år. Strafferammen på tre år er satt for å understreke betydningen av Svalbards helt spesielle miljøverdier. Havressursloven, som trådte i kraft 1. januar 2009, har også en strafferamme på tre års fengsel. 1. september 2009 trådte markaloven i kraft. Dette er en lov som skal verne om Osloomarka. Også denne miljølov fikk en strafferamme på tre års fengsel.

4.5. Følges miljølovene opp?

Jeg mener denne gjennomgang viser at en i Norge er svært gode til å gi regler på miljøområdet, men er vi gode nok til å følge opp alle miljølovene? Langt på vei har vi fått hensiktsmessige lover og forskrifter på miljøområdet. Samlet gir endringene inntrykk av et rettsområde som i sjelden stor grad har vært i lovgivers søkelys. Det er vel knapt noe annet samfunnsområde der det strafferettslige vernet har blitt så kraftig styrket i løpet av en forholdsvis kort periode. Til tross for styrkingen av miljølovgivningen mangler det dessverre fortsatt mye på oppfølgingen av miljølovbrudd. Kontrollorganene på miljøområdet har også blitt vesentlig styrket. Dette medfører at miljøkriminalitet, ofte alvorlige overtredelser, avdekkes i større grad enn tidligere, og det er positivt. Politiet og påtalemyndigheten har imidlertid ikke blitt styrket tilsvarende, noe som gjør etterforskning og påtalemessig oppfølging vanskelig. Sakene blir ofte gamle og forvaltningen unnlater i mange tilfeller å anmelde fordi de mener politi og påtalemyndighet ikke alltid tar sakene på alvor.

5. Noen viktige Høyesterettsavgjørelser

Når det gjelder sentrale rettsavgjørelser på miljøkriminalitetsområdet har jeg valgt å se på Høyesterettsavgjørelser fra 2000 og frem til i dag, i tillegg til to lagmannsrettssaker. Det gjelder selv om der finnes en rekke viktige underrettsavgjørelser innenfor miljøområdet. I tillegg vises det også til tre saker som er avgjort med forelegg.

5.1. Naturkriminalitet

5.1.1. Rt 2005 s. 568 (Generalklausuldommen)

Dette er den første saken om straffeloven § 152 b som har vært behandlet i Høyesterett. En grunneier hadde på sin eiendom hogd 380 m³ med trær over et samlet areal på 50 dekar i et område som var fredet som naturvernreservat. Skogen var en typisk og svært god utviklet boreal regnskog i Nord-Trøndelag. I denne skogen var det lokalisert tre lavarter som sto på den nasjonale rødlisten for truede arter. I Høyesterett ble han dømt for overtredelse av straffeloven § 152 b, tredje

ledd nr. 2 og straffen ble satt til fengsel i ett år, hvorav åtte måneder ble gjort betinget med en prøvetid på to år. Om straffutmålingen skrev Høyesterett:

»Domfelte har gjort seg skyldig i meget alvorlig miljøkriminalitet ved forsettlig å påføre det midlertidige vernede område betydelig skade.« Siden saken var blitt gammel (tre år og åtte måneder) uten at domfelte kunne bebreides for dette, og han hadde en personlighetsforstyrrelse med trekk av vrangforestillingskarakter, ble åtte måneder av straffen gjort betinget. Ved denne dom ble det etablert et nytt og betydelig strengere straffenivå for grov naturkriminalitet og straffeloven synes langt på vei å ha fått den tilsiktede effekt.

5.1.2. Rt 2002 s. 258 (*Giftåtekjennelsen*)

Ulovlig felling av store rovdyr – bjørn, ulv og jerv – er stort problem i Norge. Rovdyrene blir sett på som konkurrenter for dem som jakter på arter som elg og rådyr, og som en trussel mot jakthunder og husdyr, særlig sau. Det at ulovlig jakt ofte har sin bakgrunn i sterke lokale eierinteresser mange steder på landsbygda, kan gjøre at slik kriminalitet blir svært vanskelig å etterforske.

I Høyesteretts dom (Rt 2002 s. 258) i den såkalte giftåtekjennelse ble en 62 år gammel mann dømt til 21 dagers ubetinget fengsel og tap av retten til jakt og fangst for ett tilfelle av utlegging av gift for å ramme ulv. Domfelte var en forholdsvis perifer person i giftutleggingen og hovedmennene ble ikke tatt. Høyesterett uttalte at straffen hadde blitt vesentlig strengere om domfeltes rolle hadde vært mer sentral.

5.1.3. Rt 2003 s. 634 (*Citesdommen*)

Denne saken omhandler innførsel av deler av utrydningstruede dyr og fugler. En mann ble idømt 45 dagers betinget fengsel for ulovlig innførsel av piler, buer og spyd fra Peru prydet med produkter av arter på CITES-listene. Høyesterett uttalte at allmennpreventive grunner tilsa at det må reageres med ubetinget fengselsstraff ved overtredelser av forbudet mot inn- og utførsel av CITES-listede gjenstander når overtredelsen skjer i næringsøyemed slik som i denne saken. Straffen ble gjort betinget utelukkende fordi saken var blitt altfor gammel.

5.1.4. Rt 2005 s. 76 (*Jervedom II*)

Fire menn som drev med sauehold, hadde ulovlig felt en jerv. Da saken ble behandlet av Høyesterett, ble straffen skjerpet til 21 dagers fengsel for alle de fire sauebøndene. I denne saken kom Høyesterett også med flere uttalelser av stor betydning for fremtidig håndhevelse av regelverket som er satt til vern for våre rovdyr. Førstvoterende i Høyesterett uttalte blant annet: »Etter mitt syn må den ulov-

lige felling av jerv i vår sak lede til ubetinget fengselstraff. Dette bør slik jeg ser det, være utgangspunktet ved forsettlig ulovlig felling av våre totalfredete rovdyr ulv, bjørn og jerv. Allmennpreventive hensyn veier tungt og ulovlig jakt på rovvilt vanskeliggjør naturvernmyndighetenes forvaltning av artene. Til dette kommer våre internasjonale forpliktelser.« Dommen viser også at det taler for en streng strafferettslig håndheving at de aktuelle miljøreglene er kontroversielle og at overtrederne kan hente støtte i lokalsamfunnet for sitt syn.

5.1.5. Rt 2011 s. 10 (Ofthenesdommen)

Saken gjaldt overtredelse av plan- og bygningsloven § 110 første ledd nr. 2 jf § 93 første ledd bokstav a og i. De straffbare forhold var begått i forbindelse med oppføring av en hytte ved sjøen på Sørlandet. Den domfelte hadde fått tillatelse til å fjerne ca 500 m³ fjell, men sprengte bort det firedobbelte slik at en tomt som også etter utspengningen skulle være skrående, ble flatplanert. Det var også begått enkelte andre lovbrudd i den forbindelse. I straffutmålingen viste Høyesterett til omstendigheter ved saken som var klart skjerpene. For det første la Høyesterett vekt på at tiltakene hadde ført til et sår i terrenget som er særlig skjemmende, og uttalte at det er klart skjerpene at tiltaket er uopprettelig. For det andre viste Høyesterett til at domfelte var en profesjonell aktør innen byggebransjen, og at han hadde vist en nærmest total mangel på respekt for plan- og bygningsloven. Han hadde i søknaden beskrevet hvordan han tok sikte på å skåne terrenget, mens han i realiteten gjorde nettopp det stikk motsatte, og derved hadde han opptrådt forsettlig og planmessig. Også dette fremhevet Høyesterett var klart skjerpene.

Plan- og bygningsloven § 110 ble fra 1. juli 2010 erstattet med de nye reglene i plan- og bygningsloven av 2008, som trådte i kraft 1. juli 2010. Det innebærer at strafferammen ikke lenger bare vil være bøter, men fengsel inntil to år, jf. plan- og bygningsloven 2008 § 32-9. Om overtredelsen i Ofthenessaken ville ført til fengselstraff etter den nye loven, kommenteres ikke i dommen. På bakgrunn av de skjerpene omstendigheter som Høyesterett fremhever i dommen, så er det imidlertid nærliggende at dette typisk er en sak der fengselsstraff kunne vært aktuelt.

Når det gjelder den konkrete utmålingen av bøtestraffen så inneholder Ofthenesdommen viktige prinsipielle uttalelser om betydningen av domfeltes økonomiske forhold. Høyesterett slår fast at botens størrelse primært må avpasses etter overtredelsens omfang og hvor store beløp som er investert i det ulovlige tiltaket, mens den domfeltes økonomi må komme mer i bakgrunnen. Høyesterett viser til at grunneier kan oppnå en betydelig gevinst ved å opptre slik domfelte gjorde i

denne saken, og at dette må tillegges vekt ved straffutmålingen, slik at boten ikke bare utgjør en bagatellpost i byggeregnskapet.

I Oftenesdommen uttrykker førstvoterende i Høyesterett dette slik: »I saker om miljøkriminalitet må det av allmennpreventive grunner reageres strengt. En forsvarlig forvaltning av naturen forutsetter at befolkningen etterlever gjeldende reguleringslovgivning. Ved å opptre slik A har gjort, vil dessuten grunneier kunne oppnå betydelig gevinst. Det må tillegges vekt ved straffutmålingen, slik at boten ikke bare utgjør en bagatellpost i byggeregnskapet.«

Høyesterettsdommen er svært viktig, fordi den markerer at utviklingen med en skjerping av straffenivået på miljøområdet ikke har stoppet opp etter de tidligere Høyesterettsdommene.

5.1.6. Rt 2011 s. 631 (Kvernstaddommen)

I denne saken hadde eieren av en større eiendom i Sør-Trøndelag fått konsesjon til å bygge et kraftverk med en årlig produksjon på nærmere 10 Gwh. Etter konsesjonen skulle størstedelen av vanntilførselen skje via en boret tunnel og kraftstasjonen skulle plasseres 400 meter inne i fjellet. Under den videre prosessen kom man til at dette ikke var praktisk mulig. Uten å innhente ny konsesjon valgte han i stedet forsettlig å sprengte/grave en grøft på 1400 meter hvor røret ble plassert. Grøften ble deretter overgravd og terrenget slettet til. Sprengningen/gravningen berører nærmere 20 da. Etter påtalemyndighetens anke satte Høyesterett straffen til 90 dagers fengsel, hvorav 45 dager ble gjort betinget. Den betingede delen ble begrunnet med at det hadde gått tre og et halvt år siden det straffbare forhold ble avdekket. For en innleid prosjektleder ble straffen satt til 21 dager betinget fengsel samt 50 000 kroner i bot. Ved utmålingen av straffen viste Høyesterett til flere av uttalelser fra Rt 2011 s. 10 hvor Høyesterett hadde vist til tilføyelsen av Grunnloven § 110 b om sikring av miljøet, til generalkalusulen i straffeloven § 152 b og at lovgiver i flere tilfeller de senere år har skjerpet straffen for miljøkriminalitet.

5.1.7. Rt 2011 s 1115 (Telting i friluftsområde)

Retten til å sette opp leir i utmark anses av mange jakt- og friluftinteresserte som hellig. Det vakte derfor stor offentlig interesse da det i mai 2010 ble utferdiget forelegg for overtredelse av frilufsloven mot en person som hadde etablert en teltleir i et attraktivt friluftsområde i Nordland. Leiren besto av en lavvo, utendørs grill, bål plass, vedsekker og diverse utstyr nedpakket under en presenning. Vedkommende nektet å vedta forelegget, men ble dømt i Hålogaland lagmannsrett (LH-2011-35504) til en bot på 6000 kroner. Boten var noe lav, men det skyldes

nok at domfelte hadde lav inntekt. Domfelte anket saken til Høyesterett. Anken gjaldt lovanvendelsen, bevisbedømmelsen og saksbehandlingen. Høyesteretts ankeutvalg besluttet ved begrunnet kjennelse å nekte anken fremmet (Rt 2011 s 1115).

5.1.8. Fengsel for ulovlig felling av ulv

Ved Øvre Romerike tingretts dom av 26. september 2012 ble en mann dømt til fengsel i fire måneder for å ha felt en ulv i august 2011. Han ble også fradømt retten til å drive jakt og fangst i to år, i tillegg til inndragning av det våpenet som ble benyttet. Ulven som ble skutt befant seg cirka 25 meter fra en strøminnhegning der mannen hadde fire sauer gående. Det forelå ingen fellingstillatelse, og retten mente mannen ikke kunne felle ulven lovlig i nødverge. Retten mente den ulovlige fellingen av ulven har voldt fare for betydelig skade på naturmangfoldet, og viser blant annet til at ulven er kritisk truet art i Norge i henhold til Norsk rødliste 2010. Retten la vekt på i formildende retning at mannen selv meldte fra til politiet om hendelsen. I dommen heter det at retten har funnet at det rent faktisk ikke forelå et direkte angrep fra ulven mot sauene, og at et vesentlig element i vurderingen er at det var et elektrisk gjerde mellom ulven og sauene. Retten delte seg i spørsmålet om tiltalte kunne klandres for å ha trodd at ulven var i direkte angrep. Retten var imidlertid enstemmig i at det uansett faktisk forelå handlingsalternativer som tiltalte kunne brukt for å skremme ulven, blant annet varselskudd, og at tiltalte var klar over dette. Retten konkluderer derfor enstemmig med at tiltalte handlet med forsett da han felte ulven, uten først å forsøke andre muligheter. Dette er første dommen i Norge der noen er dømt for ulovlig å ha felt en ulv. Dommen er rettskraftig.

5.2. Kulturminnekriminalitet

5.2.1. Rt 2000 s. 2023 (Losjedommen)

Natt til 12. mars 1998 ble en fredet bygning ulovlig revet i Mo i Rana. I lagmannsretten ble hovedmannen idømt fengsel i ett år hvorav 6 måneder ubetinget. Foretaket, som i lagmannsretten var idømt en inndragning på en million kroner og en bot på 20 000 kroner, anket til Høyesterett. Anken ble forkastet av Høyesterett, som viste til at kulturminnelovgivningen klart går inn under anvendelsesområdet for foretaksstraff. Selv om foretaket ikke hadde særlig gode muligheter til å vegre seg mot det som skjedde, mente Høyesterett at det av hensyn til den alminnelige lovlydighet likevel ikke ville være tilstrekkelig bare å straffe de personer som sto ansvarlig for rivningen. For at kulturminnelovgivningen skal være effektiv måtte det reageres med foretaksstraff.

5.2.2. Rt 2002 s. 1713 (*Bryggen i Bergen dommen*)

Denne saken gjaldt to unge menn som ble dømt for forsøk på grovt skadeverk. De hadde forsøkt å anstifte brann i den fredede bebyggelsen på Bryggen i Bergen som står oppført på World Heritage List, UNESCOs liste over verdens fremste natur- og kulturarv. Den ene ble dømt til fengsel i ett år og tre måneder, hvorav seks måneder ubetinget, og den andre fikk fengsel i ett år, hvorav 120 dager ubetinget. I premissene uttaler førstvoterende med tilslutning av de øvrige dommere: »Allmennpreventive grunner tilsier at skadeverk rettet mot store kulturelle og økonomiske verdier som i dette tilfellet, må straffes strengt. Den heving av strafferammen som skjedde for få år tilbake, er ledd i en utvikling hvor oppmerksomheten rettet mot miljøkriminalitet har ledet til en skjærpet holdning fra lovgivers side. Dette er fulgt opp av domstolene ved en heving av straffenivået.«

5.2.3. Rt 2010 s. 850 (*Barfrøstuadommen*)

Sommeren 2005 ble inventar fra et fredet hus i Østerdalen fjernet og solgt til en antikvitetshandler, som igjen solgte det videre til en hytteeier i Trysil. Møblene, bl.a. et framskap sto i en såkalt barfrøstue fra 1809, som ble fredet i 1923. Ved dom 29. juni 2010 har Høyesterett slått fast at de tre som var innblandet i handelen skal domfelles for forholdet. Han som fjernet inventaret ble domfelt for brudd på kulturminneloven § 27 første punktum, mens antikvitetshandleren og kjøperen ble domfelt for uaktsomt heleri. Hovedspørsmålet i saken var hva som omfattes av en fredning etter bygningsfredningsloven av 1920. Høyesterett kom til at kun skatoll, framskap, matskap og veggbenker hadde en slik tilpasning og fastmontering til bygningen at de kunne anses som en del av denne. Hva gjelder aktsomhetsvurderingen innebærer dommen at også den som kjøper av seriøs antikvitetshandler kan måtte foreta egne undersøkelser om gjenstandens opprinnelse for å unngå heleriansvar.

Straffene for hovedmannen og antikvitetshandleren ble betinget fengsel i henholdsvis 30 og 21 dager og 20 000 kroner i bot, mens kjøperen fikk 20 000 kroner i bot. Høyesterett uttaler at bruddet på kulturminneloven tilsier ubetinget fengsel, men siden det var gått fem år siden det straffbare forholdet fant sted medførte det at straffen ble gjort betinget.

5.2.4. *Forelegg for å ha ødelagt en gravhaug*

Ved Østfold politidistrikts forelegg av 15. november 2011 ble et kraftselskap ilagt et forelegg på 5 millioner kroner. Det er den høyeste bot som noen gang er ilagt for overtredelse av kulturminneloven. I forbindelse med at det skulle legges en

kraftledning medvirket selskapet til at det uten tillatelse ble grav i et kulturminneområde med flere gravfelt som ble ødelagt.

5.3. Forurensningskriminalitet

På forurensningsområdet har Høyesterett også behandlet noen saker. Det er imidlertid et område der straffene bør heves. Det synes som domstolene til nå har vært for forsiktige med å anvende ubetinget fengselsstraff i forurensningssaker og bøtene har ofte vært lave. Det kan nok skyldes at det i forurensningssaker ofte kan være vanskelig å påvise konkrete skadefølger av det enkelte utslipp og at det legges for liten vekt på at virkningen for eksempel først vil vise seg etter flere år.

5.3.1. Rt 2004 s. 1645 (Gjennvinningsdommen)

Den såkalte Gjennvinningsdommen var for så vidt et lite gjennombrudd for strengere straffer. For første gang ble to bedriftsleder idømt fengselsstraff for overtredelse av forurensningsloven. De to bedriftslederne ble ilagt en straff av fengsel i 45 dager for brudd på forurensningsloven. I tillegg ble de idømt inndragning av vinning med 150 000 kroner hver. Selskapet var i tillegg ilagt et forelegg på to millioner kroner og inndragning av vinning med to millioner kroner. Selskapet drev med gjenvinning og nyttiggjøring av avfall fra aluminiumsindustrien. Saken mot de to bedriftslederne i Høyesterett dreide seg om tre overtredelser av forurensningsloven. Det alvorligste var ulovlig utslipp til sjø av blant annet store mengder kobber og andre metaller. Omfanget av utslippet i sjøen var usikkert, men det dreide seg om betydelige mengder av kobber og andre metaller. Det andre forhold gjaldt diffuse utslipp til luft av blant annet ammoniakk. Det hadde ført til at noe av skogen rundt bedriften ble skadet, og noen trær døde. De to bedriftslederne hadde også for sent iverksatt tiltak for å begrense virkningene av de diffuse utslippene. I straffutmålingspremissene viser Høyesterett til at det ut fra allmennpreventive hensyn må idømmes en følbar reaksjon. Dette ble begrunnet blant annet med at: »Avfallshåndtering er en økende virksomhet, til dels med mulighet for stor fortjeneste. Samtidig kan det være kostnadskrevenende å håndtere avfallet på en forsvarlig måte. Et ønske om å tjene mest mulig og om å bevare arbeidsplasser kan friste mindre ansvarlig aktører til å nedprioritere miljøtiltak. Samtidig kan oppdagelsesrisikone være liten.« Også denne saken var blitt noe gammel, men her tilla Høyesterett tidsaspektet begrenset betydning fordi kartlegginger av forurensningen nødvendigvis måtte ta noe tid.

5.3.2. Rt 2007 s. 1684 (Sandvikselvdommen)

I denne saken hadde en ansatt i et firma som drev installasjon og service av kjøleanlegg, forårsaket omfattende fiskedød i elv ved at han tømte ut et fat med ammoniakholdig vann. Den ansatte ble i tingretten idømt betinget fengsel i 45 dager samt en bot på 15 000 kroner. For selskapets del fant Høyesterett at det forelå manglende retningslinjer, opplæring og internkontroll og dømte firmaet til foretakstraff for overtredelse av forurensningsloven til en bot på 1,2 millioner kroner. Når det gjaldt spørsmålet om foretaket skulle ilegges straff skrev bl.a. Høyesterett: »Det kan ikke stilles opp noen generell presumsjon om at et foretak bør straffes når vilkårene i § 48 a er oppfylt ... Når det gjelder brudd på forurensningsloven, understrekes det i forarbeidene at »det må være hovedregelen at selskapsstraff idømmes når det først foreligger en overtredelse av loven« videre skriver Høyesterett: »I proposisjonen til loven pekes det på at det er sentrale og stadig viktigere verdier som skal vernes av forurensningslovgivningen, og at man er innenfor et område hvor det er rimelig grunn til å anta at straffetruusler kan ha en reell preventiv betydning, fordi utslippene ofte skjer fra økonomisk virksomhet som drives ut fra rasjonelle motiver.« Når det gjaldt begrunnelsen for botens størrelse viste Høyesterett til Rt 2004 s. 1645 (Gjennvinningsdommen) om at allmennpreventive hensyn tilsier at det må reageres med en følbar reaksjon fordi avfallshåndtering er en økende virksomhet med mulighet for stor fortjeneste som kan friste mindre ansvarlig aktører til å nedprioritere miljøtiltak. Videre skrev Høyesterett: »Botes størrelse bør også avspeile at samfunnet har lidt et tap av naturskader«.

Samlet sett synes jeg denne boten var noe lav. Høyeste forurensningsbot som hittil er ilagt, med unntak av noen få høye bøter som er ilagt i forbindelse med overtredelse av forurensningsloven ved oljevirkosomheten i Nordsjøen, er på 4 millioner kroner. Forelegget ble ilagt av ØKOKRIM i 2001 og er vedtatt av bedriften. Det straffbare forhold var utslipp av minst 40 kg kvikksølv til en vestlandsfjord. Selv om påtalemyndigheten har skjerpet straffen for forurensning fra foretak, synes det som foretakene foretrekker å vedta bøter av betydelig størrelse fremfor å risikere full offentlighet om miljøkriminalitetssaken eller det kan skyldes at bøtene er for lave? Jeg tror bedriftene ofte vedtar for å slippe full offentlighet, men i en del tilfeller bør straffene bli strengere spesielt mot foretak som har god økonomi.

5.3.3. Rt 2012 s. 65 (Vest Tank-saken)

Vest Tank-saken er den mest alvorlige miljøsak som noen gang er behandlet av norske domstoler. Den 19. januar 2012 avsa Høyesterett dom i saken. Med det

har den strengeste miljødommen mot person for overtredelse av forurensningsområdet i Høyesterett gått fra 45 dagers fengsel til to års fengsel.

Vinteren 2006-2007 drev Vest Tank AS i Gulen kommune på Vestlandet behandling av ca. 180 000 m³ bensin uten nødvendige tillatelser fra Klima- og forurensningsdirektoratet og Direktoratet for brann- og eksplosjonsvern. Volumet tilsvarer om lag en tiendedel av det årlige bensinforbruket i Norge. Da bedriften forsøkte å løse et avfallsproblem som oppstod som en følge av denne bensinbehandlingen, eksploderte tanken avfallet var på. Nabantken tok også fyr, og i tillegg brant blant annet tre tankbiler og en brakkerigg. De som var i nærheten av tankene, var i livsfare, og eksplosjonen og røyken medførte også betydelige plager for en rekke personer i området. ØKOKRIM statsadvokatembete tiltalte i juni 2009 virksomhetens styreleder og daglig leder for brudd på forurensningsloven, arbeidsmiljøloven og brann- og eksplosjonsvernloven. I tillegg ble en rådgiver tiltalt for brudd på forurensningsloven. I lagmannsretten ble saken for styrelederen utsatt, mens daglig leder ble dømt til ett år og seks måneders ubetinget fengsel. Rådgiveren ble frifunnet. Etter anke fra påtalemyndigheten fastsatte Høyesterett straffen for daglig leder til to års ubetinget fengsel. I tillegg ble han fradømt retten til å drive virksomhet, være daglig leder eller å sitte i et selskaps styre hvor denne virksomheten krever tillatelse fra Klima- og forurensningsdirektoratet eller Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap for en periode på fem år. Videre har Høyesterett opphevet frifinnelsen av rådgiveren, slik at hans sak skal opp i lagmannsretten på ny.

Et sentralt spørsmål for Høyesterett var forståelsen av forurensningsloven § 78 annet ledd annet straffalternativ, som øker strafferammen til fem års fengsel når overtredelsen har »voldt fare for menneskers liv og helse.« Høyesterett kommer til at det var riktig av lagmannsretten å subsumere både bensinbehandlingen og tankrenseprosjektet under forurensningsloven § 78 annet ledd annet straffalternativ.

Siden det var tale om et konkurrenstilfelle med overtredelse av forurensnings-, arbeidsmiljø- og brann- og eksplosjonsvernloven og hvor den høyeste enkeltstrafferamme var fem års fengsel, var øverste strafferamme for forholdene samlet fengsel i inntil ti år, jf. straffeloven § 62. Ved straffutmålingen tilla Høyesterett dette en viss vekt.

Som utgangspunkt for utmålingen viste Høyesterett også til tidligere avgjørelser om skjerpet straffenivå på miljøområdet, blant annet Rt 2011 s. 10 og s. 631. Ellers var skadene og det store farepotensialet naturlig nok sentrale utmålingsmomenter. Avsnitt 128 i Høyesterettsdommen gir en god karakteristikk i så måte: »Det viser også sakens alvor at overtredelsene fant sted på et tankanlegg med i alt

17 tanker fordelt på tre tankgårder, og hvor det i en av tankene ble lagret bensin. Et slikt miljø tilsier den aller største forsiktighet, og det er ikke rom for å eksperimentere.»

Det er viktig å stille til ansvar og reagere med fasthet overfor personer som har styrende posisjoner i virksomheter som driver ulovlig, særlig når hensynet til sikkerheten ikke blir tilstrekkelig ivaretatt på grunn av inntjeningshensyn. I slike saker vil Høyesteretts uttalelse om den daglige lederen i avsnitt 129 være av interesse: »Jeg viser videre til at B var sentral i alle valgene som ble tatt vedrørende opplegget med bensinrensingen og håndteringen av det sterkt basiske avfallet. Han besluttet at dette arbeidet skulle gjennomføres med manglende sikkerhet, manglende kompetanse og til tross for det meget store skadepotensialet. Det var hans avgjørelser som skapte både faren og skadene som overtredelsen har medført. I tillegg må det tillegges betydelig vekt at overtredelsene var sterkt profittmotivert.»

Høyesterett trekker ikke frem noen formildende omstendigheter i saken. I en sak av et slikt omfang og karakter var ikke de om lag fem årene som hadde gått siden de straffbare forholdene ble begått, et tidsforløp som ble vektlagt i utmålingen.

Gulating lagmannsrett ga ikke påtalemyndigheten medhold i påstanden om rettighetstap mot daglig leder fordi det var gått lang tid fra de straffbare forholdene. Høyesterett kom til at allmenne hensyn tilsa rettighetstap til tross for tidsforløpet. Det ble blant annet vist at «B har misbrukt sin stilling ved massive overtredelser av en rekke sentrale bestemmelser for den virksomheten han har vært leder for». Daglig leder ble fradømt for en periode på fem år retten til å drive virksomhet eller være daglig leder eller sitte i et selskaps styre hvor denne virksomheten krever tillatelse fra Klima- og forurensningsdirektoratet eller Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap.

Om den tiltalte rådgiverens rolle i tankrenseprosjektet som førte til eksplosjon, hadde en samlet lagmannsrett blant annet uttalt: »Råda og innspela A kom med i og i tilknytning til arbeidet i prosjektgruppa var styrande for avgjerda om og korleis saltsyretilsetjinga skulle gjennomførast.» (Høyesteretts dom avsnitt 139).

Til tross for dette frifant lagmannsretten ham for medvirkning til overtredelse av forurensningsloven § 78 første ledd bokstav a jf. bokstav e. Bokstav e er medvirkningstillegget i straffebestemmelsen. Flertallet viste blant annet til at han ikke hadde arbeidet mer enn 20 timer med prosjektet, og til at han ikke hadde beslutningsmyndighet i Vest Tank.

Høyesterett fant at frifinnelsen utgjorde en rettsanvendelsesfeil og opphevet den. Påtalemyndigheten fikk ikke medhold i påstand om fellende dom i Høyeste-

rett, jf. straffeprosessloven § 345 annet ledd annet straffalternativ. Høyesterett viste blant annet til at lagmannsrettens dom ikke inneholdt opplysninger om i hvilken utstrekning rådgiveren var involvert i det som skjedde i perioden mellom siste møte i gruppen som jobbet med tankrensingen, og iverksettelsen av den ulykksalige rensingen. Saken mot rådgiveren og styreleder skal behandles av Gulatings lagmannsrett vinteren 2013.

5.3.4. Full City (Agder lagmannsretts dom av 22. juni 2011)

Bulkskipet MV Full City grunnstøtte natt til 31. juli 2009 utenfor Langesund i Telemark. Skipet hadde ankret opp, men grunnstøtte etter at vinden tiltok og ankerfestet slapp. Grunnstøttingen medførte utslipp av ca 300 tonn olje fra skipet som tilsølte ca 75 kilometer av kystlinjen. Skipets kaptein, en 57 år gammel kinesisk statsborger, ble i Agder lagmannsrett idømt 6 måneders fengsel for overtredelse av forurensningsloven og skipssikkerhetsloven. Lagmannsretten gjorde hele straffen betinget bl.a. under henvisning til at domfelte, som på domstidspunktet var blitt pensjonist, gjennom passbeslag hadde blitt holdt tilbake i Norge i lengre tid. Men lagmannsretten tilføyet følgende viktige setning: »Uten de spesielle, individuelle forhold som nevnt ovenfor, ville hele straffen vært ubetinget.«

6. Oppdrettskriminalitet

En av de store miljøkriminalitetsutfordringene i dag er knyttet til akvakulturnæringen. Dvs de som driver med oppdrett av f.eks. laks, ørret, torsk og kveite. I Norge er oppdrettsnæringen nå blitt Norges nest største eksportnæring og en voksende aktør som utnytter våre felles naturgoder langs kysten. Dessverre skjer der fortsatt i denne næringen tragedier ved at et stort antall oppdrettsfisk rømmer. I tillegg rømmer det årlig en betydelig mengde smolt. I mange tilfeller kan rømming av oppdrettsfisk karakteriseres som alvorlig miljøkriminalitet som politiet og påtalemyndigheten har ansvar for å bekjempe. Det kan også være økonomisk interessant for et oppdrettsselskap å unnlate å etterleve bestemmelser i akvakulturlovgivningen.

Politidistriktene og ØKOKRIM har etterforsket flere slike saker de senere år. De fleste saker har endt med forelegg. I 2008 ble et oppdrettsanlegg i Hordaland ilagt et forelegg på 2,8 millioner kroner for brudd på akvakulturloven. Forelegget ble ilagt fordi ØKOKRIM mente en rekke feil og mangler ved anlegget førte til at deler av anlegget havarerte under uvær en vinternatt i 2007. Som følge av havariet rømte ca 300.000 regnbueørret. Regnbueørreten er svært robust, og representerer derfor en trussel mot villbestanden av fisk i havet. Forelegget ble vedtatt. Ved Fosen tingrettsdom av 18. juli 2012 ble et oppdrettsanlegg i Trøndelag idømt en

bot på 2 millioner kroner. Bakgrunnen for dommen var at det en vinternatt i 2011 rømte ca 175.000 tusen laks, med en gjennomsnittsvekt på 1,95 kilo. Dommen ble ikke anket av noen av partene og er således rettskraftig. Dette var en sak påtalemyndigheten burde ha anket over straffutmålingen, men det ble altså ikke gjort.

Akvakulturloven fra 2005 er relativt ny, og i dag finnes det ingen avgjørelser fra Høyesterett. BøtStraff vil sannsynligvis være den hyppigst brukte reaksjonsformen i tiden fremover ved overtredelse av akvakulturloven.

7. Allmennprevensjon

Ved straffutmålingen har Høyesterett i nesten samtlige av de ovenfor nevnte dommen vist til at det av allmennpreventive grunner må reageres strengt ved overtredelse av miljølovgivningen. I motsetning til for eksempel voldsforbrytelser og seksualforbrytelser er overtredelse av miljølovgivningen sjelden et resultat av plutselige begivenheter eller innfall, og aldri av sinnstilstander som raseri eller begjær. Bak overtredelsene av miljølovgivningen ligger det ofte en kalkulert analyse av fordeler og risiko ved regelbrudd, eventuelt slurv og likegyldighet. Ofte er det også lovlidige borgere som begår denne type kriminalitet. Når noen vurderer å begå miljøkriminalitet og de vet at det reageres strengt ved overtredelse av miljølovgivningen, er det å håpe at mange vil avstå fra denne form for kriminalitet.

Ved straffutmålingen legges det selvsagt også stor vekt på den betydning miljøverdier har og på om en overtredelse kan medføre uopprettelige skader. Skyldgarden vil også ha stor betydning. Det er stor forskjell på om en overtredelse er begått av uaktsomhet eller med overlegg.

8. Avslutning

I den senere tid har en fått flere alvorlige miljøkriminalitetssaker. De saker som er blitt nærmere omtalt i denne artikkel viser oss dessverre at presset på naturen stadig øker, og med det mener jeg bekjempelsen av miljøkriminalitet vil bli enda viktigere. Alle disse saker viser hvordan miljøkriminalitet rammer fellesskapet og kommende generasjoner. En fremtid der strendene er ødelagt av olje-, spennende dyre- og planteliv i fjell og skog utryddet, og kulturminnene gått tapt, er ikke lystelig tenkning for noen. Da hjelper det kanskje ikke, å ha penger på bok.

Note

1. Hans Tore Høviskeland er førstestatsadvokat, samt avdelingsleder for ØKOKRIM's miljøkrimavdeling.